

לשון הרע על נבחרי ציבור בעיתונים

הקדמה

- א. במה ראוי שיעסקו עיתונים
- ב. דרך העיתונות בימינו
- ג. חשיפת האמת או קלקול רוח הציבור
- ד. האם אדם יכול לתת רשות שידברו עליו לה"ר
- ה. האם איסור לה"ר תלוי בנזק של מי שדברו עליו
- ו. איסור לה"ר במערכת בקרה
- סיכום

הקדמה

לשון הרע הוא איסור חמור ביותר, ואין כאן המקום להאריך בחומרנו. לאחרונה נדפס מאמר בו נכתב שמותר לפרסם דברים שליליים על נבחרי ציבור, מפני שקיימת הסכמה 'מכללא' של נבחרי ציבור שהציבור ישמע וידבר עליהם לשון הרע¹. הדברים לענ"ד חמורים מאוד, ובבחינת 'התירו פרושים את הדבר'; לדעתי לא ייתכן שנורמות ציבוריות כקריאת עיתונים, אפילו הן רחבות ופשטו גם בציבור הדתי, יגרמו לאישור הלכתי לדבר שאסור מעיקר הדין.

ראוי לברר במה ראוי שהציבור יעסוק, במה עסוקים עיתונאים ועיתונות, מדוע אין מקום להסכמה 'מכללא' ואף לא להסכמה מפורשת לדיבור לה"ר, ובאלו מצבים מותר לדבר במערכות ציבוריות בגנותו של אדם. **הדברים נידונים כאן לזיכרו של הגאון הצדיק רבי ישראל מאיר הכהן מראדין בעל החפץ חיים, במלאת שמונים שנה לפטירתו (כ"ד באלול תרצ"ג).**

א. במה ראוי שיעסקו עיתונים

הרמב"ם בפירוש המשנה למסכת אבות (סוף פרק א) נותן כללים חשובים לתכנים בהם האדם עוסק, ובאלה מהם מותר וראוי לדבר. וז"ל:

1 הרב מאיר בראלי, 'פרסום לשון הרע על נבחרי ציבור', תחומין כרך לג (תשע"ג) עמ' 136 ואילך.

ואני אומר, כי הדיבור יתחלק לפי חיוב תורתנו לחמשה חלקים: מצווה, ואסור, ומאוס, ואהוב, ומותר.

החלק הראשון, והוא המצווה, הוא קריאת התורה ולימודה והעיון בה וכו'. והחלק השני הוא הדיבור אשר נאסר והוזהר ממנו, כעדות שקר וכזב ורכילות ומלשינות וקללה. ופסוקי התורה יורו על זה החלק, וממנו נבלות פה ולשון הרע. והחלק השלישי הוא הדיבור המאוס, והוא הדיבור אשר אין תועלת בו לאדם בנפשו ולא משמעת ולא מרי, כרוב סיפורי ההמון במה שארע ומה שהיה, ואיך מנהג מלך פלוני בארמונו, ומה הייתה סיבת מות פלוני, או עושר פלוני, ואלה יקראו אצל החכמים שיחה בטלה... ומזה החלק גם כן שיגנה האדם מעלה, או ישבח פחיתות, בין שהיתה מידותית או שכלית. והחלק הרביעי, והוא האהוב, הוא הדיבור בשבח המעלות השכליות והמידותיות, ובגנות הפחיתות משני המינים גם יחד, והערת הנפש לאלה בסיפורים ובשירים, ומניעתה מהן באותן הדרכים עצמן. וכן לשבח המעולים ולהללם במעלותיהם כדי שייטב מנהגם בעיני בני אדם וילכו בדרכם, ולגנות הרעים בפחיתותיהם כדי שיתגנו מעשיהם וזיכרם בעיני בני אדם, ויתרחקו מהם ולא ינהגו במנהגם. ויש אשר יקרא זה החלק, רצוני לומר לימוד המידות המעולות והרחקת המידות הפחותות, דרך ארץ. והחלק החמישי, והוא המותר, הוא הדיבור במה שמיוחד לאדם מסחורתו ופרנסתו ומאכלו ומשתהו ולבושו ושאר מה שצריך לו, וזה מותר, אין אהבה בו ולא מיאוס, אלא אם ירצה ידבר בו במה שירצה, ואם ירצה ימנע. ובזה החלק ישובח לאדם מיעוט הדיבור, ומן הריבוי בו יוזהר בספרי המוסר...

ככלל, היה ראוי שהתקשורת תעסוק רק בחלק המותר, אלא שחלק זה מצומצם ואינו מושך את הציבור, וכמובן שאינו יוצר פרנסה לתעשייה כה גדולה, והחלק האהוב אינו מושך אלא את היחידים, וגם הם אינם מחפשים אותו בדרך כלל בעיתונים. הכתיבה בחלק המאוס והאסור (וכן הפרסום בשאר כלי התקשורת הכוללים אף מראה וקול) גורמת למשיכה הרבה יותר גדולה, ועל כן היא מתדרדרת בקלות לעיסוק בצדדים אסורים לחלוטין. וכן פסק השו"ע (או"ח סי' שז סע' טז):

מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק, כגון ספר עמנואל, וכן ספרי מלחמות, אסור לקרות בהם בשבת; ואף בחול אסור משום מושב לצים, ועובר משום אל תפנו אל האלילים לא תפנו אל מדעתכם. ובדברי חשק איכא תו משום מגרה יצר הרע. ומי שחיברן ומי שהעתיקן, ואין צריך לומר המדפיסן, מחטיאים את הרבים.

אם נעיין בעיתונות ימינו ובתכנים המפורסמים בכלי התקשורת, נמצא שמחלקי האהוב - שיבוח המידות ומעשים טובים - נמצא מעט מאוד. התקשורת והעיתונות

עסוקים מעט בחלק המותר, ובדרך כלל עסוקים בחלקים המאוסים והאסורים. לפי מיעוט הבנתי הביקורת על נבחרי ציבור, בעיקר בשטח האישי, שייכת לחלק האסור.

ב. דרך העיתונות בימינו

ההיתר באותו מאמר לספר לה"ר על נבחרי ציבור נסמך על שלוש הנחות יסוד:

- א. מחילתו של אדם על איסור לשון הרע ובושת הקשורים אליו - מועילה.
- ב. מדינת ישראל רואה בתקשורת הכתובה והאלקטרונית חלק ממערך הפיקוח על נבחרי ציבור.
- ג. קבלת תפקיד ציבורי במדינה מהווה הסכמה מכללא לפרסום דברי גנות הנוגעים לתפקודו של מקבל התפקיד.

כותב המאמר הנ"ל ביסס את הכרעתו על דברי שופטי בית המשפט העליון של מדינת ישראל, שקבעו שהעיתונות היא המעבירה את הביקורת על נבחרי הציבור לעם, שהוא הגוף הבוחר ומבקר את נבחרי הציבור. לדעתו כל הנכנס למערכת מקבל עליו את חוקי המערכת, בין בהסכמה ישירה ובין בהסכמה עקיפה ['מכללא'] בהחלטתו להצטרף למערכת, ולכן הפוליטיקאים ונבחרי הציבור מסכימים בהיכנסם לפוליטיקה שידברו עליהם לה"ר - כאשר לדעתו בהקשר הזה (של ביקורת ציבורית פומבית) אין מדובר על לשון הרע אסור כיון שהוא נעשה לתועלת.

העיתונות עוסקת בהבאת ידיעות לקהל הקוראים, וכן בהבעת דעות על עניינים שונים. נעסוק בעיקר בחלק הראשון: ידיעות. חלק מהידיעות עוסקות באירועים שאין בהם מידע אישי אלא שהן מתארות את המתרחש בארץ ובעולם, והן לפי דברי הרמב"ם שייכות לחלק המאוס - כיון שהן לא פועלות כלל על מוסריות האדם. חלקן הגדול עוסקות במידע על אנשים, שכמעט כולו הוא דברי גנאי.

כותב המאמר טוען כי ידיעות אלו הן לתועלת, כי מחר, עת יגיע יום הבוחר, הוא ידע שלא לבחור באותם אנשים שקרא עליהם כה הרבה דברי גנאי. ולענ"ד טענה זו אינה עומדת במבחן המציאות; האדם הפרטי כמעט ולא יכול להשפיע מאומה ע"י הידיעות שנודעו לו בעזרת העיתונות. ישנם גופי שלטון הממונים להתעסק בידיעות הללו: אם המדובר בעבירות פליליות יש משטרה ותביעה פלילית, אם ענייני בזוז וכד' ישנו משרד מבקר המדינה, ומה מוסיף המידע שפלוגי מבלה את זמנו בצורה שאינה מוסרית, או אלמוני מעל וכד', אפילו הם אנשי ציבור, הרי בדרך כלל לא מתקיימת בחירה ישירה של נבחרי ציבור אלא רק דרך מפלגות וכד', ואף אצל ראשי רשויות שבהם קיימת בחירה ישירה - חלק גדול מהידיעות שמתפרסמות אינן אמת, או שהן אמת למחצה! אם יש בידיעות דברים פליליים - שהמתלונן ייגש למשטרה, אולם מדוע כל המדינה צריכה לעסוק בשמועה מרושעת על פלוני?!

יתר על כן, עיתונאים ועיתוננים או מו"לים הם בעלי אג'נדה ברורה בדרך כלל. מידע על אנשים ניתן ל'צבוע' ולבאר אותו כך או אחרת, וממילא רוב ככל הידיעות הן מוטות לטובת משהו או מישהו או שהן מיועדות לגנות בכוונה מאן דהו. כמעט

ולא עובר מידע לציבור ללא תיאורי רקע. וא"כ מדוע שהדבר יהא מותר, הרי זה ממש לה"ר?! עיתונאים העוסקים בחדשות ובידיעות (לא במאמרים מקצועיים) מבליטים צדדים מסוימים בנושא הנסקר לפי רצונם, לטוב או למוטב, 'על כל אשר יחפוץ יטנו', וחורצים דין עוד לפני בירור העובדות. לציבור השומע וקורא יש מעט מאוד השפעה על שינוי המצב, והוא שומע ומקבל את הלה"ר כאילו מדובר בדברים ודאיים.

ישנם מקרים ומצבים מועטים מאוד אשר בהם עיתונאי חושף קלקול אשר מוסדות השלטון מתעלמים ממנו או משתיקים אותו, ואז לכאורה יש מקום לפרסם את הדבר כדי להציל את העשוק מיד עושקו, וע"י יצירת דעת קהל מגיעים לכך שמתחילה חקירה הציבורית ומגיעים בסוף להענשת האשמים. גם אז יש לעשות זאת בדיוק על פי המידה שמציב החפץ חיים, היינו לא להגדיל את העוול שנעשה, וכן שהעיתונאי ראה בעצמו את מעשה העוול וכו', ובדרך כלל צדדים אלו אינם מתקיימים. לדוגמא: הטרדות נשים, שבעקבות העלאת העניין בציבור באו כמה פעמים מטרידים על עונשם - בדרך כלל העיתונאים שמעו צד אחד בלבד (המתלוננת), ואם אין ודאות מוחלטת על פי דיני לה"ר - מותר לפרסם את האירוע רק בעילום שם החשוד, ואין שום היתר לגרום לו נזק. ואף אם נאמר שאין בכך לה"ר - כמה ידיעות כאלו, שנניח שהן מותרות על פי הדין, ישנן בגיליון אחד, לעומת מספר הידיעות שיש בהן הטיה ולה"ר ולעתים אף הוצאת שם רע? וכי מיעוט שבמיעוט שהוא לתועלת והיתר, יתיר את כל כמויות הלה"ר והרכילות והוצאת השם הרע ודברי החשק ופינוי והוצאת א-ל מדעתנו? הלא הכל הולך אחר הרוב, כדברי הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"א):

כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועוונות, מי שזכויותיו יתירות על עוונותיו צדיק, ומי שעוונותיו יתירות על זכויותיו רשע, מחצה למחצה בינוני, וכן המדינה אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עוונותיהן הרי זו צדקת, ואם היו עוונותיהם מרובין הרי זו רשעה, וכן כל העולם כולו.

וכן לגבי העיתונות, רוב העיתונות עוסקת בדברים שמן הראוי לא לקרוא בהם ולא לעסוק בהם, וחלק גדול מהידיעות על פי הדין אסור להאמין להן. התועלת אותה מקבל הציבור מכל הידע השלילי והמגונה, עליה מתבססים מתיריה, היא מעטה מאוד, כי יכולת הציבור השומע והקורא להשפיע ולהיזהר מאותם מכשולים מעוטה ביותר, וא"כ רובא דרובא לשלילה ולקלקול ורק אחוז קטן מאוד הוא לתועלת.

ההסתמכות על חוקי המדינה, על ההנהגות המקובלות במדינת ישראל, ועל מאמרי שופטי בית המשפט העליון כאילו העיתונאים הם שומרי המדינה וחוקיה, והם המזהירים את הציבור מפני פשיעת נבחרים הציבור - מְשוּנָה מאד בעיני: וכי חוקי המדינה מתאימים להלכה?! זו מציאות מעוותת, ומציאות מעוותת ודאי שאינה יכולה להגדיר נורמות פסולות כמתקנות ומותרות אפילו אם הן זורמות היום בדם התמצית

של החברה, ולא על פיהן אנו חיים. ואם חטאנו בקריאת עיתונים ובריצה אחריהם צריכים אנו לתקן דרכינו, אבל אל לנו להתיר את האסור בגלל זה.

ג. חשיפת האמת או קלקול רוח הציבור

כבר כתבנו לעיל שמערכות העיתונות והתקשורת מטרת חקירותיהן אינה האמת; יש להן דעות פוליטיות ומוסריות שמשפיעות ביודעים ובלא יודעים על כתיבתן ודיווחיהן. הן מינו עצמן לנהל את רוח הציבור ולהניע תהליכים במדינה. הכח התקשורתי שבידן גדול מאוד, והן קובעות במאמריהן בעקיפין החלטות שאינן מופקדות בידם, בין אם אלה הן החלטות לאומיות כמו מבצע צבאי או יחס לפליטי עבודה זרים או יציאה מחבל עזה, ובין אם אלה הן החלטות פרטיות שפלוגי עבריין או כל סביבתו עבריינית וכד'. בפעולות אלו הן מקלקלות את כל רוח הציבור במקום לחזקו בערכיו המוסריים, הן מוציאות לרשות הרבים ומפרטות לפרטי פרטים כל סחי ומאוס, ובגלל הרוח הנמוכה והמקולקלת שלהן מושפלת כל רוח העם. בגללן כמעט כל המושמע ומדובר הוא דברי גנאי ורוע, בזה עסוק העם, זו הפרנסה הרוחנית שלו, אלו נושאי השיחות שלו, וזו רמת האמון שלו בעצמו ובמנהיגיו ובכל אורחות חייו.

הרב קוק זצ"ל כותב ב'עולת ראייה' (עמ' צח) כי קרבן התמיד הוא כנגד התולעת האוכלת בכל פה ופוגעת בלזו הפנימי של הרוח המוסרית - 'עולת תמיד כנגד תולע תמיד'. לנו אין מי שיסגור את פי הקלקולים והמקלקלים הללו, שפגיעתם בכלל העם, אפילו כשדבריהם אמת. עצם העיסוק המתמיד בגילוי הרע מקלקל ומוריד את רוח האומה בכללה.

ד. האם אדם יכול לתת רשות שידברו עליו לה"ר

בסיסו ההלכתי המרכזי של ההיתר הנ"ל הוא שלאדם מותר לדבר לה"ר על חברו כשהלה מתיר לו זאת. לשם כך הביא הכותב ראייה משלושה פוסקים: מהסתפקות הראי"ה קוק בשאלה האם אדם יכול להתיר שידברו עליו לה"ר, ומפסקם של הציץ אליעזר והרש"ז אוירבך לגבי ההיתר לרופא להקריא למזכירה שלו את חוות דעתו על מתמחה פלוני ועל חולה אלמוני כדי שהיא תכתוב את הדברים, וכך הוא לא יצטרך לכתוב בעצמו את חוות הדעת. וראיות אלה חלשות מאוד לדעתי (מלבד שהרב אלישיב זצ"ל חולק עליהן כמובא בתחומין שם): הרב קוק הסתפק ולא הכריע, ואף אם תאמר שהתיר לאדם להרשות שידברו עליו לה"ר הרי זה כמידת חסידות, שלא תזוח דעתו של אותו חסיד עליו² (ואז הדבר מותר מפני שהוא לתועלת), אבל אי אפשר לגזור מכאן לכל מצב ולכל אדם. ולגבי הראיה מדברי הציץ אליעזר והגרשז"א

2 כד מסופר על אחד מגדולי ישראל שאשתו הייתה מבזה אותו בציבור לפי הוראתו המפורשת.

- נראה שהמזכירה כחלק מהצוות המטפל בחולה והמסייע לרופאים נפגשת בעצמה עם אותם מקרים שיש בהם גנאי, ולעיתים גם נצרכת התייחסותה וכגון להעיר על תפקודו של רופא או לזמן אנשי אבטחה בבדיקת חולה אלים וכד', ועל כן יש היתר לשמיעתה וכתיבתה, ובכלל - כתיבתה נעשית לשם תקנת החולה ולא לשם פרסום גנותו ולגבי רופא מתמחה אדון להלן).

מאידך ידוע המעשה על החפץ חיים שלמד מתגובת הבריות שאסור לאדם לומר לה"ר על עצמו, ומובא בספר 'נפש הרב' של הרב שכטר (עמ' קג) בשם הרב סולובייצ'ק: "דעפ"י פשוטו היה נראה לומר דאין בזה כ"כ חידוש (=מסקנת הח"ח), דהלא זהו דין המשנה דמראית-עין שאין להאדם בעלות על שמו הטוב (הרעפיוטישען שלו) שיהיה רשאי למחול עליו". וא"כ נראה ברור שאין אדם יכול להתיר שידברו עליו לה"ר.

לאותו מעשה ולאותו בירור נזקק הרה"ג פנחס זביחי בשו"ת עטרת פז וחלק א כרך ג, חו"מ, הערות סי' ז הע' ב' וז"ל:

לפי המתבאר דקיי"ל כהא דאמרינן במתני' דבב"ק שאין אדם רשאי לחבול בעצמו, ממילא לכאורה י"ל דה"ה נמי דאין אדם רשאי לבזות את עצמו בסיפור מעשיו הרעים... וא"כ יוצא לכאורה דאסור לאדם לדבר לשה"ר על עצמו, שהרי ע"י שמדבר לישנא בישא על נפשיה הרי הוא כמבזה ומבייש עצמו דאסור... ושו"ר בס"ד להגרי"פ פערלא בביאורו לספר המצוות להרס"ג (מצוה ל"ת מז מת, דף מז ע"ג) שכתב כן דלמסקנא דין המבייש עצמו תליא בפלוגתא דהחובל בעצמו³...

וכך מובא באגרות קודש ולרמ"מ מלובביץ', ח"ו א' תרכא): "הנה ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר שאסור לדבר לשון הרע על אחד מבני ישראל וממילא גם לא על עצמו הוא".

ולכן אף אם נאמר שמותר לאדם לדבר לה"ר על עצמו ומכאן למחול לאחרים שידברו עליו לה"ר, אבל ודאי שלכו"ע אין הסכמה מכללל לבייש עצמו, והכניסה לעבודת הציבור אינה היתר לדבר בגנותו.

ה. האם איסור לה"ר תלוי בנזק של מי שדברו עליו

שורש המחלוקת לפי מיעוט דעתי תלוי בחקירה באיסור לה"ר, האם הוא אסור רק מפני גרימת הנזק על מי שמספרים עליו, ולכן יש הוה אמינא שהוא יוכל להרשות שיספרו עליו לה"ר בכך שמוחל על כל נזק שייגרם לו, או שהמעשה בעצמו אסור,

3 עיי"ש שדן מדוע מספר לה"ר על עצמו אינו לוקה, כמסופר בפסחים ק"ג, ב במעשה דטוביה וזיגוד.

ולכן אף אם לא ייגרם שום נזק לאף אדם בכל זאת קיים איסור לה"ר⁴. וכתב מפורש רבינו יונה בספרו שערי תשובה (שער ג סימן רטז): "המספר לשון הרע שתים הנה קוראותיו: הנזק והבושת אשר יגרום לחברו, ובחירתו לחייב ולהרשיע את חברו ושמתו לאדם".

הרמב"ם בהל' דעות (פ"ז ה"ב) כתב בעניין לה"ר: "יש עוון גדול מזה עד מאוד והוא בכלל לאו זה, והוא המספר בגנות חברו אע"פ שאומר אמת" וכו'. הרמב"ם אינו תולה את האיסור בנזק של מי שדברו עליו. וכן הוא בסמ"ג (לאוין ס' ט). וכן בבבא מציעא (נח, ב) על אלו שאינם עולים מן הגיהנם נאמר: "המכנה שם רע לחברו. מכנה היינו מלבין! אף על גב דדש ביה בשמיה", ופירש רש"י: "כבר הורגל בכך שמכנים אותו כן, ואין פניו מתלבנות, ומכל מקום זה להכלימו מתכוין". וא"כ נענש אפילו לא הכלים את חברו אם לכך מתכווין, והוא הדין לכאורה אם חברו מחל על בזיונו. וכן כתב החפץ חיים וכלל ג הל' י ובבאר מים חיים שם) שבאיסור לה"ר יש שני חלקים, האחד ההיזק לחברו, והשני אפילו חברו לא ניזק קיים איסור לדבר דברים רעים על אדם מישראל. וכתב שם (הל' ו):

ודע דאפילו אם לא בא ע"י לה"ר שלו שום רעה להאיש ההוא, כגון שלא קבלו השומעים את דבריו וכיוצא בזה, אעפ"כ מכלל לה"ר לא נפקא. ויותר מזה, דאפילו אם הוא משער לכתחילה שלא יבוא להנדות שום רעה ע"י דיבורו, אעפ"כ אסור לספר בגנותו⁵.

ושם בהערה כתב הח"ח ש'עצמיות הדיבור של גנות על חברו הוא עוון בפני עצמו, לבד מה שלפעמים מסובב על ידי זה היזק לחברו.

ונראה עוד להוכיח שאסור לדבר לה"ר אפילו אין בכך שום נזק למי שמספרים עליו, מהאמור במדרש לגבי המרגלים⁶: "בוא וראה כמה כח לשון הרע, ומה מרגלים שלא דברו אלא על העצים ועל האבנים כד, המספר לשון הרע על חברו על אחת כמה וכמה".

וכן הרשב"ץ במגן אבות (פ"ה מ"ד):

להודיע שגדול עוון לשון הרע... ולא הוציאו לשון הרע אלא על העצים ועל האבנים שאמרו 'ארץ אוכלת יושביה היא' (במדבר יג, לב), כל שכן המוציא שם רע על חברו והמביישו שעונשו יותר גדול.

ואע"פ שמשמע שמן התורה מי שידבר לה"ר על עצים ואבנים אינו לוקה, בכל זאת רואים מכאן עד כמה חמור עוון זה למרות שאין כאן ניזק.

4 ויש שדנו אם הוא רק בין אדם לחברו או גם בין אדם למקום, ע"י בספר ברכת ראובן שלמה (חידושים וביאורים על מסכת סוטה ס' ל אות יא) לרב ראובן שלמה שלזינגר.

5 וע"י בקונטרס 'כף הדן' לרב יחיאל מיכל לובצקי סימן ו.

6 פסיקתא זוטרתיא [לקח טוב] פרשת שלח לך (קח, ב).

ומבחינה מוסרית בוודאי שיש בכך פגם וגנאי. בחובות הלבבות (שער ו, שער הכניעה, פ"ו) כתב:

ונאמר על אחד מן החסידים שעבר על נבלת כלב מסרחת מאוד, ואמרו לו תלמידיו: כמה מסרחת נבלה זאת! אמר להם: כמה לבנים שינייה! ונתחרטו על מה שסיפרו בגנותה. **וכיון שהוא גנאי לספר בגנות כלב מת כל שכן באדם חי**, וכיון שהוא טוב לשבח נבלת כלב בלובן שינייה כל שכן שהוא חובה לפי זה לשבח אדם משכיל ומבין.

וכן במרדכי (ב"ק, פרק החובל, רמז קו):

נהגו אבותינו ואמרו שהיתה תקנת קדמונינו וחרם שלא להוציא לעז ושם רע על המתים שהם שוכני עפר.

וכן הביאו ראשונים ואחרונים. ואמנם מכך שהיו צריכים להטיל חרם משמע שאין זה אסור מן התורה (או שאין מי שיתבע את עלבונם), ובכל זאת נראה שניתן ללמוד מכאן ומדברי חובות הלבבות שאיסור לה"ר אינו רק במידה ויש מישהו שיכול להיזק מכך. וממילא צריך להסיק שאין אדם יכול להתיר שיספרו בגנותו, אלא אולי כמידת חסידות לשם צירוף מידותיו ולשם כפרה, אבל בסתמא ודאי שרשותו לא מועילה לבטל את האיסור.

ו. איסור לה"ר במערכת בקרה

יש לברר האם קיים איסור לה"ר במערכות בקרה ציבוריות. לדוגמא: בצה"ל קיימת הערכה תקופתית לכל קצין, או בבתי חולים הערכת רופאים מתמחים לשם קידום, או מבקר המדינה שבודק מערכות לאומיות ומוניציפליות וכד'. כאן אנו צריכים לאמור בחפץ חיים (כלל ד סעיף יא):

ודע עוד עיקר גדול בעניינים אלו, אם אחד רוצה להכניס את חברו בענייניו, כגון לשווכרו למלאכתו או להשתתף עמו או לעשות שידוך עמו וכל כהאי גוונא, אפילו לא שמע עליו עד עתה שום רעה, אפילו הכי מותר לדרוש ולחקור אצל אנשים על מהותו ועניינו, אף דיכול להיות שיספרו לו גנותו, אפילו הכי מותר, כיון דכוונתו לטובת עצמו לבד כדי שלא יצטרך אחר כך לבוא לידי היזק ולידי מצה ומריבה וחילול השם ח"ו.

החפץ חיים מתיר לחקור ולשמוע לה"ר לצורך חד-פעמי כדי לקבל ידיעות לתועלתו ולמניעת מצה ומריבה בעתיד, אולם במערכות שלטון, או במערכות היררכיות שההתקדמות בהן היא על פי התאמה ויכולות, ההערכה התקופתית אינה נעשית לשם לה"ר אלא לשם בניית מערכת העושה את המוטל עליה בצורה הטובה ביותר, ולכן למרות שבהערכות התקופתיות ישמעו או ייכתבו דברי גנות אם הן נעשות לטובת

המערכת הרי אינם בגדר לה"ר. כאן נראית נכונה דרכו של הכותב שיש בכניסה למערכות מבוקרות כאלו הסכמה מכללא להיות מבוקר. במערכות מעין אלו אדם יודע שכך דרך הקידום המקצועי, ואין הערכות כאלו נעשות לשם מציאת פגמוי אלא לשם בניית מערכת מקצועית. כמוכן שהערכות אלו צריכות להישאר רק ברשות המחליטים והקובעים והן לא נועדו לשם חשיפה כללית, מפני שלמי שהם אינם מיועדות לו אלו הם דברי גנאי וזהו לה"ר. וכמוכן שהן צריכות להיות אמיתיות ומדויקות, כדי שלא להוסיף בגנות מעבר למותר.

נלענ"ד שזו הסיבה שהציץ אליעזר והגרשז"א התירו להעביר חוות דעת על מתמחה דרך מזכירה כנ"ל, כיון שהמערכת בנויה כך, וכל המתקבל למערכת יודע שלמנכ"ל יש מזכירה שמכינה לו את החומר לפגישת וממילא חשופה לצדדי גנות בעובדים, וגם כתיבתה או הכנת החומר למנהל היא חלק ממערכת הבקרה הכוללת הבונה את כלל המערכת.⁷

סיכום

- א. עיתונאים אינם שלוחי ציבור לשם בקורת ולשם תיקון דרכיהם של נבחרים ציבור.
- ב. רוב הידיעות העיתונאיות על אנשים מוטות לפי העדפת העיתונאי, וחלקן שקריות.
- ג. אין אדם יכול לתת רשות שידברו עליו לה"ר, אלא במקרים קיצוניים מאוד ולאנשים מסוימים בלבד.
- ד. אין שום הסכמה מכללא של הנכנסים למערכת ציבורית כלשהי שיפיצו את גנותם ברבים.
- ה. למערכות ציבוריות ישנן מערכות בקרה שבהן מותר לספר גנותו של אדם לשם תיקון וביסוס המערכת.
- ו. במידה והמערכת מחפה על החוטאים בה, ורק פרסום באמצעי התקשורת יוצר לחץ ציבורי לטפל בקלקול, הפרסום מותר, אך רק על פי התנאים המפורשים בספר חפץ חיים.

7 לעומת זאת מה שהביא הרב בראלי במאמר הנ"ל מתשובת הרב זילברשטיין על דיון בהתנהגות אחות במקרה מסוים לפני כלל האחיות, אינו מובן לפי דעתי. אין אחיות מתקבלות לעבודה על מנת שמעשיהן יידונו בפני כל אחיות המחלקה, ואם צריך ללמוד כיצד לפעול במציאות מסוימת אין צריך לשם כך להלבין פניה של האחיות שטעתה, ואפשר לפרסם נוהל בנושא או לדון במקרה ללא פירוט שמה.